

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Юлія Півненко. Организационно-педагогические условия формирования физического здоровья учащихся в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

Yulia Pivnenko. Organizationally pedagogical terms of pupils physical health forming in educational process of primary school.

А *Визначені та теоретично обґрунтовані організаційно-педагогічні умови формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи.*

А *Определены и теоретически обоснованы организационно-педагогические условия формирования физического здоровья учащихся в учебно-воспитательном процессе начальной школы.*

S *In the article certainly and in theory grounded organizationally pedagogical terms of pupils physical health forming in educational process of primary school.*

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, формування, фізичне здоров'я, початкова школа.

Ключевые слова: организационно-педагогические условия, формирование, физическое здоровье, начальная школа.

Key words: organizationally pedagogical terms, forming, physical health, primary school.

Постановка проблеми. Обов'язок держави щодо забезпечення здорового розвитку дитини визначено Конвенцією ООН про права дитини, ратифікованій Верховною Радою України (1991 р.). Законом України «Про загальну середню освіту» одним із завдань середньої освіти визначається виховання здорової особистості в умовах навчально-виховного процесу. Державним стандартом початкової загальної освіти метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» визначене формування здоров'язберезувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури. Реалії сучасної педагогічної практики свідчать про актуальність обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми впливу навчально-виховного процесу на стан фізичного здоров'я учнів присвячена значна кількість досліджень у сфері медицини, біології, педагогіки (М.М. Безруких, В.П. Базарний, С.М. Громбах, Н.Ф. Денисенко, В.Н. Касаткін, Л.С. Нагавкіна, Л.Г. Татарнікова та ін.). Авторами досліджень наголошується на необхідності не стільки медичного, скільки педагогічного переосмислення проблеми формування фізичного здоров'я учнів початкових класів (В.Р. Кучма, М.К. Смірнов, І.В. Чупаха та ін.). М.М. Фіцула стверджує, що практично здоровими є лише 27% дітей дошкільного віку, лише 65% дітей і 60% підлітків фізично гармонійно розвинені. Вчений звертає увагу на важливість перебудови навчально-виховного процесу, необхідності скорочення інформативного навчання, збільшення кількості годин для уроків фізичної культури, відмову від традиційних форм режиму діяльності на уроці, коли діти весь час сидять майже нерухомо, на користь їх інтенсивної праці [1].

Разом з тим зазначені вище дослідження не створюють необхідної теоретичної бази для визначення організаційно-педагогічних умов формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи.

Мета дослідження – визначити та теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування фізичного здоров'я учнів у навчально-виховному процесі початкової школи.

Результати дослідження. Важливу роль у сучасних умовах відіграє формування особистості дитини, її інтелектуальної та соціальної сфер у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості зі станом її фізичного здоров'я. Ця

позиція була для нас пріоритетною при визначенні організаційно-педагогічних умов формування фізичного учнів у навчально-виховному процесі початкової школи.

Визначено, що навчально-виховний процес, спрямований на формування фізичного здоров'я учнів початкових класів буде ефективним за таких організаційно-педагогічних умов:

- забезпечення індивідуалізованого навчально-виховного процесу;
- організації системи роботи щодо підвищення рівня професійно-валеологічної компетентності педагогів початкової школи засобом упровадження циклограми методичних заходів;
- насичення навчально-виховного процесу проблематикою збереження та зміцнення здоров'я людини;
- здійснення моніторингу навчально-виховного процесу з позиції збереження та зміцнення здоров'я.

В останні роки в школі відбуваються спроби переорієнтувати педагогічний процес на реалізацію пріоритетних принципів розвитку особистості школяра. Це не означає повну відмову від традиційних підходів до організації педагогічного процесу, а передбачає їхнє розширення шляхом упровадження інноваційних технологій. Даний аспект набуває актуальності у зв'язку з погіршенням здоров'я дітей на фоні інтенсифікації шкільної освіти, підвищення вимог до учнів. Значна кількість дітей приходить до школи недостатньо підготовленою з точки зору психофізичного розвитку. В умовах систематичного шкільного перевантаження вони або відстають у навчанні, або втрачають здоров'я. Постійне перебування в ситуації неуспішності або тривожного очікування неуспішності посилює нервово-психічні та поведінкові відхилення і нерідко штовхають учнів до асоціальних форм поведінки.

Запобігти цьому можна за умови дотримання науково обґрунтованих психогігієнічних норм організації навчання школярів з урахуванням індивідуальних норм навантаження; оптимального поєднання розумової діяльності та рухової активності, впровадження здоров'язберезувальних і здоров'яформувальних педагогічних технологій. У якості важливого критерію здоров'язберезувальних властивостей педагогічної технології приймають ступінь утоми учнів на уроці, недопущення сильних і виражених форм втоми. Досягнути цього можливо на основі формування навчальної мотивації та урахування психофізіологічних особливостей учнів. Учені Т.В. Ахутіна, Л.Г. Татарнікова до основних кри-

теріїв, за якими педагогічна технологія визнається здоров'язбережувальною, відносять наступні: забезпечення навчальної мотивації; побудова навчання у відповідності з віковими особливостями психофізіологічного розвитку учнів; недопущення форм сильної та вираженої втоми [3; 4].

Однією з умов формування фізичного здоров'я учнів у Школі розвитку і здоров'я (далі – ШРЗ), на нашу думку, є індивідуалізація навчально-виховного процесу, модель якої подаємо (рис. 1).

Безумовно, формування фізичного здоров'я вимагає цілісного підходу. Характер прояву показників фізичного здоров'я не може не залежати від особистісних якостей людини, усвідомленості поведінки, що зміцнює або погіршує здоров'я. Домінуючими методами у процесі формування в учнів даних установок вважаємо методи інформування, переконання, наочності власного прикладу тощо через розвиток інтелектуальних здібностей, емоційної сфери, творчого потенціалу учнів, проведення соціально-активізуючих заходів. Адже чим різноманітніший внутрішній світ молодшого школяра, його життєвий досвід, тим раніше, під час діяльності, в нього починає виникати потреба в новій інформації щодо збагачення цього досвіду. Не менш важливу в цьому контексті є емоційна чутливість (Н.Ф. Денисенко, О.Л. Кононко).

Однією з умов підвищення рівня сформованості фізичного здоров'я учнів початкових класів є організація системи роботи щодо підвищення рівня професійно-валеологічної компетентності педагогів початкової школи.

Професійно-валеологічну компетентність визначаємо як одну зі складових професійної компетентності вчителя та його педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність є результатом професійної підготовки вчителя в системі безперервної освіти. Професіоналізм і педагогічна майстерність педагога визначаються за наступними компонентами:

- володіння навичками модернізації змісту, форм, методів і засобів навчання;
- впровадження у практику новаторських ідей, інноваційних технологій;
- готовність творчо працювати;
- реалізація пріоритетних напрямів реформування навчально-виховного процесу;
- бажання і вміння відпрацьовувати індивідуальний стиль педагогічної діяльності;
- вдосконалення власного характеру, розвиток світогляду;
- готовність до педагогічної взаємодії.

Головними чинниками впливу на формування професіоналізму і педагогічної майстерності є оволодіння системою відповідних прийомів педагогічної діяльності на різних її етапах (Л.І.Лубишева, 1992; Б.М.Шиян, 2002; Н.Ф.Денисенко, 2005 та ін.), зокрема:

- пізнавального рівня (сприяють вдосконаленню педагогічного досвіду організації раціональної навчально-пізнавальної діяльності учнів);
- аналітичного рівня (вони дозволяють оволодівати вміннями аналізу традиційних і альтернативних систем навчання і виховання);
- творчого рівня (це вміння педагога використовувати здобуту навчальну і наукову інформацію).

Б.М. Шиян відносить до складових педагогічної майстерності вчителя фізичної культури педагогічні вміння, сформовані на основі педагогічних здібностей для виконання педагогічних функцій. Педагогічна майстерність, як «мистецтво навчання і виховання, що постійно вдосконалюється», передбачає також наявність наступних компонентів:

- загальна культура, широка освіченість педагога;
- психологічна грамотність і методична підготовка;
- здатність адаптувати навчальний матеріал до рівня розвитку і підготовленості дітей, викликати в них інтерес до активної діяльності і пізнання на засадах формування нави-

чок самостійної діяльності: «важке робити легким, складне – простим, незрозуміле – зрозумілим» [4, с. 216];

- систематичне ведення дослідження за різними структурами педагогічної діяльності.

Спираючись на вищезазначене, кінцевий результат визначаємо в достатньому і високому рівні опанування вчителями знаннями, вміннями і навичками, які б дозволяли:

- уявляти педагогічний процес не як розчленовану на предмети, розділи програми діяльність, а різнорівневий процес, спрямований на досягнення глобальної мети [5];
- визначати здоров'я учня як мету, засіб та умову ефективної педагогічної діяльності;
- впроваджувати в педагогічний процес результати сучасних досліджень щодо формування фізичного здоров'я учнів.

Підвищення рівня професійно-валеологічної компетентності вчителів можливе за умови організації системи роботи у зазначеному контексті засобом упровадження циклограми методичних заходів.

У контексті дослідження визначаємо «циклограму» як вид календарного планування, який визначає здійснення у чіткому порядку різних форм педагогічної освіти й самоосвіти педагогів, підпорядкованих певній меті, що повторюються у конкретній послідовності протягом деякого часу.

Циклограма має передбачати різні форми занять: лекційні та практичні заняття, теоретичні семінари, семінари-практикуми, майстер-класи, консультації, ділові ігри, самостійна діяльність учителів тощо.

Лекційні заняття та теоретичні семінари мають за мету забезпечення методологічної підготовки педагогів, ознайомлення їх із сучасними педагогічними теоріями. Семінари-практикуми, майстер-класи, ділові ігри – це форми навчання педагогів, змістом яких є спостереження й аналіз різних уроків і виховних заходів, розв'язання педагогічних ситуацій; моделювання. Перевага даних форм діяльності полягає у використанні активних методів, можливості колективного обговорення, аналізі різних точок зору щодо окресленої проблеми. Самостійна діяльність учителів передбачається як на заняттях, так і період між заняттями з урахуванням особистих інтересів та об'єктивних потреб.

Циклограмою визначені різні форми кінцевого результату залежно від форми організації діяльності: конспекти, розробки уроків, укладання картотеки, класифікація понять тощо.

Ефективним засобом розвитку творчого потенціалу вчителів є проведення конкурсів на кращий урок та виховний захід з використанням здоров'язбережувальних і здоров'я-формувальних технологій, конкурс «Вчитель за здоров'я дитини»; презентації досвіду, конкурсу методичних розробок і дидактичних матеріалів тощо.

Критеріями визначення переможців конкурсу «Вчитель за здоров'я дитини» є наступні:

- реалізація на уроці здоров'язбережувальних і здоров'я-формувальних завдань;
- упровадження здоров'язбережувальних і здоров'я-формувальних технологій на уроках;
- коефіцієнт здоров'я учнів класу (для класних керівників);
- дотримання норм навчального навантаження;
- організація здоров'язбережувального середовища;
- упровадження валеологічного компонента на уроці;
- орієнтація на індивідуальні досягнення учнів у процесі вирішення педагогічних завдань.

Одним із основних недоліків формування фізичного здоров'я учнів початкових класів у сучасній школі є поверховість культурно-гігієнічних знань і вмінь дітей, недостатній рівень теоретичних знань щодо збереження та зміцнення здоров'я та практичних навичок учнів. Сучасний підхід до освіти вимагає перегляду і змістового оновлення всього навчально-виховного процесу. Однією з умов вирішення означеної

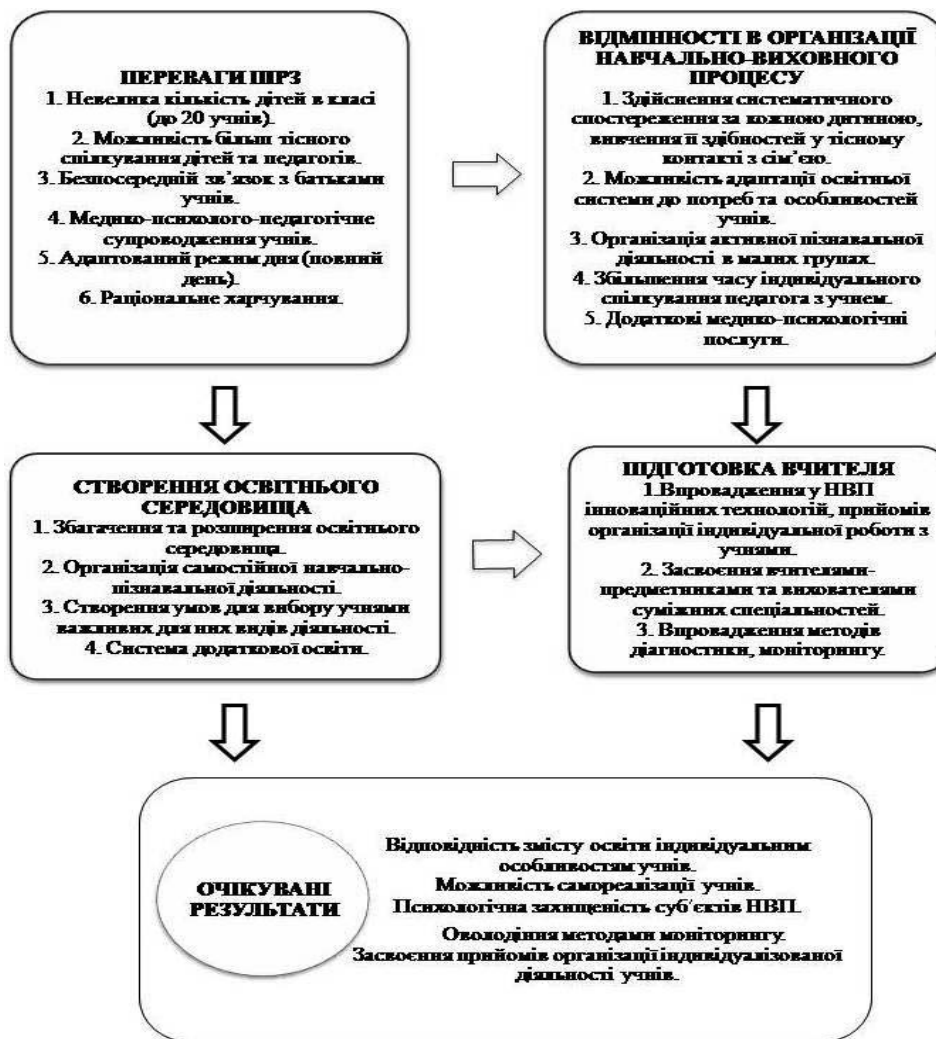

Рис. 1. Модель індивідуалізованого освітнього процесу

вище проблеми є насичення змісту навчально-виховного процесу проблематикою формування здоров'я людини

Зокрема, це можливо шляхом упровадження валеологічного компонента, яке відбувається на основі принципів активності та свідомості. *Валеологічний компонент* – це складова будь-якої форми навчально-виховної діяльності, яка спрямована на систематичне формування свідомого ставлення учнів до проблеми здоров'я і розроблена на основі інтеграції знань, умінь і навичок. Розроблення та впровадження валеологічного компонента на уроках з учнями певного класу має відповідати певним вимогам щодо місця, обсягу та спрямованості матеріалу валеологічного змісту на уроці.

Упровадження валеологічного компоненту спрямоване на досягнення певного результату: прищеплення учням почуття відповідальності за власне здоров'я та здоров'я оточуючих; навчання учнів навичкам здорового способу життя; навчання учнів прийомам особистої діагностики, саморегуляції; залучення учнів до активного дозвілля; формування в учнів умінь бути пильними, навичок поведінки у критичних ситуаціях, трудових навичок, які забезпечують захищеність; формування в учнів умінь спілкуватися як способу самоствердження; навчання учнів навичкам психологічного захисту [6].

Розроблення валеологічного компоненту на урок (виховний захід) передбачає поетапну підготовку і передбачає наступний алгоритм:

- визначення екологічного і валеологічного потенціал

певної наукової галузі, освітнього напрямку, навчальної дисципліни;

- співвіднесення сенситивних періодів розвитку валеологічної грамотності учнів з особливостями певного контингенту учнів;

- створення дидактичної наповненості валеологічного компоненту за принципом циклічності [6].

Валеологічний аспект уроку складається з освітньої та тренувальної частин. Освітня передбачає отримання теоретичних знань щодо збереження та зміцнення здоров'я, а практична – відпрацювання її в діяльності.

Навчально-виховний процес у сучасній школі побудований переважно з домінуванням моторно-інактиваційної робочої пози учнів, що призводить до порушення рухового режиму дітей. За тривалої розумової праці в організмі дитини можуть виникнути функціональні зміни, зумовлені головним чином малою рухливістю. Висока працездатність забезпечується тільки у випадку, коли життєвий ритм правильно поєднується з індивідуальними біологічними ритмами людини. Це підтвердили висновки досліджень М.С. Корольчука (1985, 1999), В.М. Крайнюка (1988, 2000), П.П. Криворучко (1998).

Із метою забезпечення рухової активності учнів початкових класів у навчально-виховному процесі необхідно ввести в режим дня різні форми фізкультурно-оздоровчої діяльності: ранкової гігієнічної гімнастики, динамічних пауз, години здоров'я тощо.

Статистичні дані свідчать, що протягом навчання у школі

значно зростає кількість «шкільних» захворювань, які спричинені переважно негативним впливом навчально-виховного процесу. Умовою, за якої можливе зменшення такого впливу визначаємо здійснення моніторингу навчально-виховного процесу з позиції збереження та формування здоров'я.

Моніторинг здоров'я школярів дає можливість відстежити динаміку стану здоров'я кожного учня і здійснювати педагогічну діяльність на основі індивідуального підходу. Моніторингові дослідження передбачають дотримання певних вимог, а саме: об'єктивність, валідність, надійність, урахування психолого-педагогічних особливостей, систематичність, гуманістична спрямованість [7, с. 17–18].

Висновки. Результатом упровадження вищезазначених заходів є зміна стратегії професійної діяльності педагогічного колективу; підвищення рівня здоров'язбережувальної та здоров'яформувальної компетентності учасників освітнього процесу з питань формування фізичного здоров'я учнів початкової школи.

Перспективи дослідження. Наявність зазначених вище суперечностей і потреби практики визначають актуальність

розробки методичних рекомендацій для вчителів з упровадження результатів дослідження у практику роботи початкової школи з метою підвищення рівня здоров'язбережувальної та здоров'яформувальної компетентності педагогів із формування фізичного здоров'я учнів початкової школи як однієї зі складових професійної компетентності вчителя та його педагогічної майстерності.

Література

1. Фіцула М. М. Педагогіка : [навчальний посібник] / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2007. – 560 с. – (Альма-матер).
2. Ахутина Т. В. Здоров'єсберегаючі технології обучения: індивідуально-орієнтований підхід / Т. В. Ахутина // Школа здоров'я. – 2000. – №2. – С. 21–28.
3. Нагавіна Л. С. Валеологические основы педагогической деятельности : [учебно-методическое пособие] / Л. С. Нагавіна, Л. Г. Татарникова. – СПб. : КАРО, 2005. – 272 с.
4. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 1 / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.
5. Аксьонова О. П. Формування фізичної культури учнів початкової школи в умовах диференційованого навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Олена Петрівна Аксьонова. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
6. Аксьонова О. П. Дидактичний компонент моделі школи сприяння здоров'ю суб'єктів освітнього середовища / О. П. Аксьонова // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 12. – С. 19–24.
7. Моніторинг в управлінні навчальним закладом. / О. М. Касьянова. Управлінський супровід моніторингу якості освіти / Т. Б. Волобуєва. – Харків : Видав. гр. Основа, 2004. – 96 с.

УДК 613.955:81'373.233:[177.8+178]

Марк Шимановський

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ В КОНТЕКСТІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Марк Шимановский. Лингвосомиотические особенности современного дискурса в контексте охраны здоровья учащейся молодежи.

Mark Shimanovsky. Linguistic semiotic features of modern discourse in the context of health care of the youth.

А Розглянута проблема впливу понятійного апарату на формування психіки учнівської молоді у контексті здорового способу життя. Визначені тенденції формування нового апарату дефініцій у цій галузі. Доведено, що такий апарат не завжди відповідає традиційним принципам вітчизняної педагогіки.

А Рассмотрена проблема влияния понятийного аппарата на формирование психики учащейся молодежи в контексте здорового образа жизни. Определены тенденции формирования нового аппарата дефиниций в этой области. Доказано, что такой аппарат не всегда соответствует традиционным принципам отечественной педагогики.

S The problem of the influence of conceptual apparatus for shaping the psyche of students in the context of a healthy lifestyle. The tendencies of forming new device definitions in this field. It is proved that this machine does not always correspond to the traditional principles of national pedagogy.

Ключові слова: семантика, семіотика, здоровий спосіб життя, моральні принципи суспільства.

Ключевые слова: семантика, семиотика, здоровый образ жизни, нравственные принципы общества.

Key words: semantics, semiotics, healthy lifestyle, moral principles of society

Постановка проблеми у загальному вигляді з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний період розвитку української соціології та педагогіки можна сміливо назвати часом спроби змінити базові принципи. Саме тому необхідно визначитися із тим, яку саме парадигму покласти в основу педагогічного процесу у навчальних закладах, що виховують і навчають наших дітей. Така парадигма або концепт – базовий, добре обґрунтований науковий апарат, який – що є обов'язковою умовою – в першу чергу ґрунтується на високого рівня моральних засадах і має лежати в основі навчально-виховного процесу у цій галузі. Від того, які поняття та правила висновку будемо використовувати, залежить і те, яку саме картину світу отримаємо і як у відповідності із цією картиною будемо діяти [1].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Ще на початку минулого століття представники школи логічного та семантичного позитивізму (К. Айду-

кевич, В. Гумбольд, А. Кожибський, А. Тарський, Р. Карнап, Ч. Морріс, О. Потебня, А. Рапопорт, С. Чейз, С. Хаякава, Н. Хомський, Ф. де Соссюр) відкрили досить складну, але добре обґрунтовану істину: вся система людських знань ділиться на знання позитивне, яке від волі суб'єкта не залежать, та релятивне, відносно до суб'єктивного сприйняття людини. В роботах А. Блінова, Є. Бистрицького, В. Філатова, Т. Вайчука, А. Вежбицька, С. Видяєва, Б. Григор'єва, О. Долгової, Т. Дорфмана, Д. Іванова, Т. Копанєва, Л. Ланкіна, Н. Мальчукової, М. Бураса та М. Кронгауза, Р. Рорті та ін. продовжуються дослідження проблеми лінгвістичного розуміння світу.

Не вирішені раніше частини проблеми. Сучасні тенденції маніпулятивної впливу лінгвістичних одиниць на свідомість людини досліджені явно недостатньо, особливо це стосується вербального впливу на учнівську молодь, яка не має достатнього соціального досвіду для захисту від лінгвістич-